

4 Školské podvádzanie

V podkapitole o trendoch vzdelávania žiakov stredných škôl sme poukazovali na skutočnosť, že žiaci by v škole mali v prvom rade rozvíjať svoje psychologické kapacity, či sociálne učenie a mali by si tiež osvojovať len také učivo, ktoré bude využiteľné v ich budúcom živote. Žiaci totiž veľmi skoro prídu na to, že v škole sa učia učivo a robia mnoho činností, ktoré im nedávajú žiaden zmysel, pretože nevidia prepojenie medzi školskými úlohami a reálnym životom. Následne sú skúšaní aj z tohto učiva. Len získanie dobrej známky sa teda stáva dôvodom a skoro jedinou motiváciou, že sa učivo pred skúšaním naučia, ale zároveň vedia, že po skúške učivo skoro zabudnú. Preto sa im javí ako rozumná a pochopiteľná vec, že pri skúšaní podvádajú. Takto získajú dobré známky, ktoré im zabezpečia postup do vyššieho ročníka. Školská prax nám dennodenne potvrdzuje, že k úspechu žiaka stačí osvojiť si obmedzené množstvo poznatkov, povrchné im porozumieť a tak byť v škole úspešným. Škola sa tak stala miestom, ktoré vytvorilo pre podvádzanie takmer dokonalé podmienky (Gray, 2013). Učítelia by sa mali zamyslieť, či výberom učiva a obsahom skúšok nenavádzajú žiakov k tomu, aby v škole radšej podvádali, ako sa nezmyselne učili niečo, čo v živote nebudú potrebovať. Žiakom netrvá dlho, aby prišli na to, že v škole len málo záleží na ich vlastných záujmoch, na ich otázkach a pochybnostiach k preberanému učivu. Podstatným je v škole naučiť sa správnu odpoveď na otázky, ktoré položí učiteľ, hoci ich obsah týchto otázok vôbec nezaujímajú. Je to vždy len odpoveď, ktorú učiteľ očakáva a nie žiakovo ponímanie problému. **Žiaci podvádajú aj preto, lebo:**

- ignorujú prípravu na vyučovanie,
- nemajú záujem o konkrétny predmet štúdia,
- nevládajú manažment času pri príprave na vyučovanie,
- majú priveľa mimoškolských aktivít,
- dosahujú slabé študijné výsledky a majú záujem dostať dobré známky,
- sú prehnane súťaživí,
- majú veľmi ambiciózných rodičov vo vzťahu k študijným výsledkom vlastných detí.

Príčinou môže byť **prokrastinácia** (*psychická lenivosť, sústavné odkladanie dôležitých úloh na neskôr*), či poznanie, že „každý“ žiak predsa podvádza a má úspech, teda **tlak rovesníckej skupiny**. Burrus, Jones, Sackley a Walker (2013) uvádzajú, že individuálnymi charakteristikami žiakov, ktoré majú vplyv na nepoctivosť sú vek, pohľadávanie, študijný priemer, členstvo k nejakej skupine.

V oblasti školského podvádžania panujú výrazné nejasnosti. Žiaci a mnohokrát ani sami učítelia nedokážu stanoviť jednoznačnú a konkrétnu hranicu, ktorá by rozdeľovala podvod od korektného jednania. Pre niektorých je istá situácia typickým

príkladom podvádzania, inému sa môže javiť ako menej závažná a niekomu sa môže zdať, že k žiadnemu podvodu nedošlo. Uvedieme to na príklade, ktorý vo svojej práci uvádza Gray (2013). *Ak si žiak spraviť ťahák s pojmmami a dôležitými informáciami pred skúškou a následne ho použije, vtedy podvádzá. Ak si však spraviť rovnaký ťahák a uloží si ho do krátkodobej pamäte, ktorej obsah sa stratí hneď po skúške, vtedy nepodvádzá. Alebo ak žiak píše referát a skopíruje celé odseky prác od iných autorov, ktoré dá následne zmysluplne dohromady, vtedy podvádzá. Keď však spraviť v podstate to isté, len si dá tú námahu a prerozpráva vlastnými slovami obsah týchto odsekov namiesto doslovného kopírovania, vtedy nepodvádzá.*

Táto rozmanitosť vo vnímaní a všeobecne celková nejednoznačnosť naznačujú, že podstata problematiky podvádzania je veľmi komplikovaná a bolo by preto viac než potrebné vytvoriť všeobecnú definíciu školského podvádzania. V slovenskej odbornej literatúre definíciu školského podvádzania doposiaľ nenájdeme. Môžeme sa odraziť od právnickej definície podvodu, ktorý Trestný zákon SR (§ 221 a nasl.) stanovuje ako čin, ktorého sa dopustí ten, kto zneužije cudziu nevedomosť vo vlastný prospech. *V školskom prostredí sa podvádzania dopúšťa žiak, ktorý uvedie učiteľa do omylu, že si osvojil požadované vedomosti, a tým získa dobré hodnotenie.*

Zo zahraničných autorov je často uvádzaná Cizkova definícia (2003), ktorá popisuje školské podvádzanie (*cheating*) ako **konanie, ktorým žiak pri skúšaní alebo plnení úloh porušuje stanovené školské pravidlá**. Ide o konanie, ktoré mu prináša nespravodlivú výhodu voči ostatným, a ktoré znižuje presnosť a spoľahlivosť pedagogických záverov o výkone žiaka. Podľa Cibulkovej (2013) je podvádzaním **nečestné a nepoctivé konanie za účelom dosiahnutia istej výhody**, ktoré je možné tolerovať len vtedy, ak aktér nemal jednoznačný úmysel z tohto jednanja vyťažiť alebo niekoho zámerne oklamať. Iný názor zastávajú autori Simkin a McLeod (2010), ktorí tvrdia, že podvádzanie nie je náhodné, neúmyselné ani impulzívne, ale ide predovšetkým o dopredu **premyslené, zámerné a úmyselné konanie**, ktoré si vyžaduje ostražitosť a plánovanie.

Napriek rozdielnym definíciám existuje jedna vec, na ktorej sa zahraniční autori zhodujú. Tvrdia, že **podvádzanie sa stalo všadeprítomným problémom školského vzdelávania na všetkých jeho úrovniach**. Podvádzanie nie je novým problémovým aspektom hodnotenia žiakov, v súčasnosti sa však rozšírilo a vzrástlo natoľko, že ho niektorí americkí výskumníci označujú za epidemický (Haines et al., 1996), dokonca až chronický jav (Nováková 2008). O vzájomnom prepojení podvádzania na jednotlivých stupňoch vzdelávania s dosahom až po vedecké a akademické prostredie je presvedčený aj Gray (2013), ktorý uvádza, že miera podvádzania a dôvody žiakov a študentov sú viac-menej konzistentné na všetkých úrovniach vzdelávania, a to od strednej školy po skončenie vysokej školy.

Sústavný tlak na žiakov, aby dostávali dobré známky, vedie tiež k podvádžaniu. Autorky J. Norman a M. W. Harris (1981) vo svojej práci uvádzajú, že v školskom systéme, v ktorom je taký silný tlak dosiahnuť dobré známky sa vytráca pocit uspokojenia z učenia a žiaci dosahujú dobré známky aj na úkor straty čestnosti. **Nikto totiž nechce byť neúspešný.** Aj žiaci, ktorí vedia odpovede podvádžajú, hoci podvádžajú len pre istotu správnej odpovede. Pravidlom sa stala skutočnosť, že veľký počet žiakov je ochotných obetovať normy čestnosti za cenu úspechu. Tým sa vytvára dojem, že podvádžanie je v princípe neškodné. Niekedy sa až zdá, že je aj celkom výhodné (*podobne ako pri krádeži*). Ak porovnáme podvádžanie s krádežou a budeme sa pýtať: „*Robí krádež prijateľnou to, že sa jej dopúšťajú mnohí ľudia?*“ Odpoveď je jednoznačná – nie. **Keď podvádžame, privlastňujeme si uznanie, ktoré si nezaslúžime a možno dokonca ťažíme z vedomostí tých, ktorí konajú čestne.** Podvádžanie môžeme zaradiť aj medzi istý druh závislosti, ktorej sa je ťažké zbaviť. Žiaci, ktorí profitovali vo svojom školskom živote z podvádžania a spoliehali sa len na podvádžanie, tak v reálnom živote mnohokrát nevedia, čo robiť v prípade aj malých problémov.

4.1 Metódy a formy školského podvádžania

Používané metódy školského podvádžania sa líšia v závislosti od jednotlivých stupňov vzdelávania. Techniky podvádžania, ktoré používajú žiaci základných škôl sú rozdielne od tých, ktoré sú typické pre žiakov stredných škôl a študentov vysokých škôl (Garavalia et al., 2007). V prostredí základných škôl prevláda opisovanie a vzájomné našepkávanie, zatiaľ čo žiaci stredných škôl sa spoliehajú na dopredu pripravené ťaháky. Študenti vysokých škôl najčastejšie podvádžajú formou plagiátorstva.

Na základe rozdielnej miery iniciatívy pri podvádžaní Eisenberg (2004) rozlišuje:

- **aktívne podvádžanie**, ktoré žiak sám iniciuje, pomoc od ostatných vyhľadáva,
- **pasívne podvádžanie**, pri ktorom žiak informácie nezískava pre seba, ale pasívne necháva opisovať ostatných.

Kumar (2002) klasifikuje školské podvádžanie podľa miesta, kde k nemu dochádza:

- **podvádžanie interné**, odohrávajúce sa v triede, napr. opisovanie,
- **podvádžanie externé**, ku ktorému dochádza mimo školy, napr. plagiátorstvo.

Mareš (2005) rozlišuje podvádžanie na:

- **tradičné**,
- **netradičné**.

4.1.1 Tradičné metódy a formy školského podvádzania

Tradičné metódy školského podvádzania môžeme rozdeliť do dvoch hlavných podskupín, a to na **písomné podklady** a na **vizuálnu alebo ústnu komunikáciu** (Bernardi et al., 2008).

Do prvej skupiny, teda medzi **písomné podklady k podvádzaniu** patrí používanie nedovolených písomných podkladov. Ide predovšetkým o najčastejšiu techniku stredoškôľakov, a to **výrobu a používanie „ťahákov“**. Ťahák obsahuje podstatné informácie zo skúšaného učiva a je konštruovaný tak, aby bol nenápadný. Ťaháky môžeme ďalej špecifikovať podľa toho, či ide o materiál napísaný ručne alebo pomocou niektorého z textových editorov. Dôležité je rozlišovať, či Ťahák používa sám autor, alebo žiak využije Ťahák niekoho iného. Nezriedka sa práve Ťahák, ktorý píše a distribuuje jeden zo žiakov, stáva predmetom obchodovania. Okrem všeobecnej obľúbenosti u spolužiakov autorovi Ťaháku plynie aj finančný zisk. Boli zaznamenané prípady (Nováková, 2008), keď si spolužiaci vytvorili akúsi „banku Ťahákov“, z ktorej môže žiak nielen **ťahák** získať, ale dokonca sa môže poistiť proti odhaleniu (*za odhalený Ťahák mu budú vrátené peniaze, vrátane finančného odškodnenia*). Z Ťaháku sa tak stáva finančný produkt.

Umiestnenie Ťahákov je ovplyvnené vynaliezavosťou žiakov. Ťaháky si žiaci píšú na lavice, na písacie pomôcky, aj na vlastné telá, vkladajú ich pod oblečenie, prípadne ich vlepujú pod etikety fliaš, ktoré nechávajú na lavici. Niekedy umiestnia Ťahák na nástenku, alebo ho veľkou silou napíšu priamo na tabuľu, ktorú následne zľahka zotrujú tak, aby bol text čitateľný. Žiaci využívajú aj gumičkové zvitky, či papieriky vložené do peračníka, pod písomku, či do obalu od kalkulačky, alebo vopred pripravené odpovede na možné úlohy, tzv. „bomby“.

Stále obľúbenou tradičnou metódou podvádzania je opisovanie z nedovolených podkladov a iných učebných materiálov (*otvorená kniha, zošit v lavici*). Tieto metódy nevyžadujú spoluprácu, a preto ich môžeme označiť ako **individuálne podvádzanie**.

Pod **vizuálnu a ústnu komunikáciu** spadá predovšetkým **našepkávanie**. Podľa Mareša a Křivohlavého (1995) je našepkávanie špecifickou komunikačnou činnosťou, pri ktorej spolužiaci pomáhajú skúšanému žiakovi odpovedať na otázku, na ktorú nepozná správnu odpoveď. Verbálne a nonverbálne mu naznačujú kľúčové časti odpovede. Do tejto skupiny patrí aj **nazeranie do cudzích písomných prác a vzájomné opisovanie medzi žiakmi**. Zaujímavý je prípad, keď žiak v prvej lavici opisoval priamo od učiteľa, ktorý riešil zadanie úloh súčasne so žiakmi, s cieľom zistiť úroveň náročnosti testu. Nováková (2008) tieto metódy podvádzania zaradila do skupiny podvodov, ktoré vyžadujú spoluprácu. Nazvali sme ich **kooperatívne formy podvádzania**.

Mimo triedy žiaci zisťujú obsah skúšok a testov vopred. K výmene informácií môže dochádzať medzi triedami jedného ročníka, alebo medzi viacerými ročníkmi. Tento spôsob podvádžania je dosť špecifický a vyžaduje určitý druh „spolupráce“ zo strany učiteľa. Aby mohla medzitriedna výmena informácií fungovať, musia byť splnené dve podmienky: *v triedach musí vyučovať rovnaký učiteľ a musí zadávať rovnaké písomné práce*. Učiteľ týmto konaním podvádžanie žiakom veľmi uľahčuje, možno tvrdiť, že sa na ňom čiastočne aj podieľa.

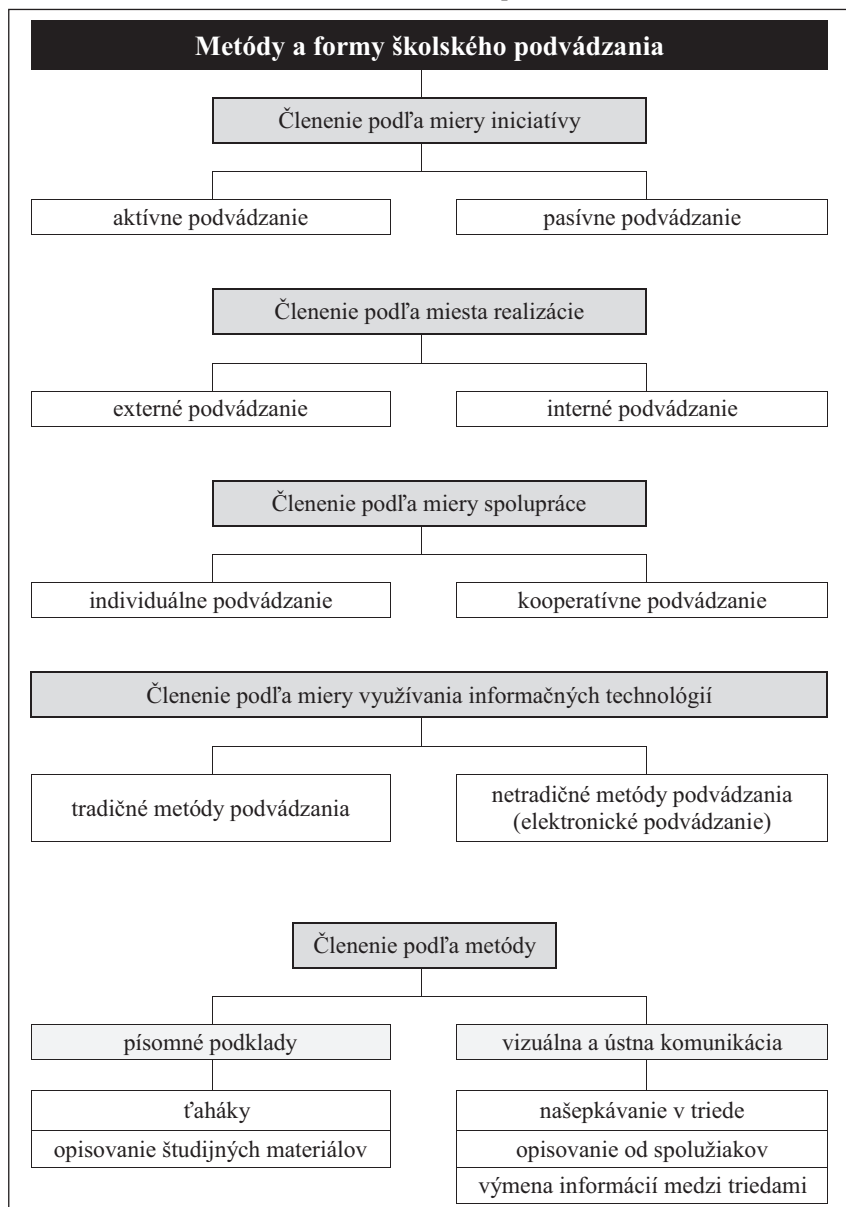
4.1.2 Netradičné metódy a formy školského podvádžania

Súčasná moderná technológia a takmer neobmedzený prístup na internet poskytli žiakom nové možnosti v získavaní učebných materiálov, ktoré im uľahčujú učenie. Zároveň im umožnili nájsť nové spôsoby, ako podvádzať. Mareš (2005, s. 316) s odkazom na ďalších autorov uvádza: „*Rozsah školského podvádžania je momentálne obmedzený iba schopnosťou žiakov používať dostupné technológie tvorivým spôsobom*.“ Netradičné metódy podvádžania sú úzko späté s využívaním moderných technológií, a preto ich môžeme označiť aj ako **elektronické školské podvádžanie**.

Škála podvádžania pomocou informačno-komunikačných technológií (*e-cheating* alebo *cyber-cheating*) je pomerne široká. Od bežných počítačov dnes už žiaci základných škôl prechádzajú k používaniu mobilných telefónov s integrovaným fotoaparátom, smartfónov, notebookov, tabletov, mp3, handsfree zariadení a skenerov (Clark, 2008). Najnovšie sa v niektorých štátoch sveta, spomenieme napríklad Anglicko, rieši problém používania inteligentných hodínok v čase skúšania žiakov a študentov. Inteligentné hodinky sa svojimi parametrami približujú smartfónom a ich výhodou pri podvádžaní je skutočnosť, že skúšaný jedinec nemusí „nenápadne“ pozeráť pod lavicou do smartfónu. Jednoducho pozrie na hodinky a z rozsvieteného displeja prečíta informácie potrebné pre vykonanie písomnej skúšky.

Medzi kooperatívne formy elektronického školského podvádžania zaraďujeme posielanie správnych odpovedí prostredníctvom SMS a MMS správ či e-mailov, kedy skúšaný žiak sedí v triede, zatiaľ čo asistent mimo triedy hľadá potrebné informácie, ktoré sprostredkuje skúšanému žiakovi. Vyskytuje sa aj **fotenie zadania testov a ich následné rozosielanie**. Opisovanie z elektronických písomných alebo zvukových ťahákov (napr. nahraných na i-pod), sťahovanie a kopírovanie elektronických textov, obrázkov, či tabuliek priamo z internetu zase zaraďujeme medzi **individuálne formy elektronického podvádžania**.

Schéma č. 1: Členenie metód a foriem školského podvádzania

Zdroj: archív autorov

4.1.3 Plagiátorstvo

V prostredí stredných škôl používajú žiaci odpisovanie a kopírovanie cudzích prác najmä pri tvorbe rôznych referátov, esejí, projektov a slohových prác, ktoré bývajú súčasťou ich hodnotenia. V poslednom čase zaznamenávame aj taký prístup v podvádžaní, pri ktorom žiak požiada o vypracovanie úlohy spolužiaka či inú osobu. Je veľmi dôležité rozlišovať, či sa žiak dopustil plagiátorstva úmyselne alebo nevedomky. Neúmyselné plagiáty vznikajú vtedy, keď žiak nebol dostatočne poučený o nutnosti citovať zdroj informácií, alebo zabudol citáciu uviesť, prípadne citoval zdroj nesprávnym spôsobom. Častým dôvodom býva aj skutočnosť, že učiteľ pri zadávaní úlohy, žiakov neupozorní, aké podmienky musí práca spĺňať, prípadne čoho sa majú vyvarovať. Žiaci si často ani neuvedomia, že ich referát, či projekt spĺňa definíciu plagiátu, pretože o problematike citovania majú nedostatočné, v horšom prípade žiadne informácie. Ako sme už uviedli pri iných druhoch podvádžania, aj pri plagiátorstve platí, že je nevyhnutné žiakov vopred oboznámiť s požiadavkami na úroveň preverovaných vedomostí a s hodnotiacimi kritériami.

Pri zadávaní samostatných prác je nevyhnutné žiakom odporučiť, aby pracovali s odbornou literatúrou, aby vyhľadávali informácie z rôznych zdrojov, spoznávali súvislosti, čo je základným predpokladom, aby sa naučili orientovať v problematike. Oboznámenie sa s rôzne formulovanými definíciami, prípadne prístupmi k danej téme, zároveň zefektívňuje zapamätanie a podporuje zapojenie vyšších kognitívnych schopností žiaka. Rozvoj informačných technológií, predovšetkým šírenie informácií prostredníctvom internetu, spôsobil rozšírenie plagiátorstva. Szattler (2013) definuje plagiátorstvo ako **použitie originálnych myšlienok a tvorivých vyjadrení inej osoby s úmyslom prezentovať ich ako vlastné**. S rastúcim trendom rôznych školských projektov sa plagiátorstvo rozšírilo z pôdy vysokých škôl už aj na žiakov stredných škôl.

Vo všeobecnosti pod pojmom **plagiátorstvo** rozumieme neetické konanie, ktorého základným znakom je „*vydávanie cudzieho literárneho alebo iného umeleckého či vedeckého diela za svoje vlastné, prípadne prevzatie časti cudzej práce, bez uvedenia použitých zdrojov*“ (Havlová, 2003). Osoba, ktorá tak koná, je označovaná ako **plagiátor** a výsledkom plagiátorského konania je **plagiát**, teda „*dielo, ktoré niekto iný než pôvodný autor vydáva za svoje*“ (Zadrazilová, 2012).

Etymológia slova pochádza z latinského „*plagiarius*“, čo v doslovnom preklade znamená únosca (Gilmore, 2009). Plagiátorstvo má okrem svojho etického rozmeru aj legislatívny rozmer. Vo väčšine ľudských činností je chápané ako právny priestupok, a je preto legislatívne ošetrené autorským zákonom.

Oblasť plagiátorstva je veľmi široká. V súčasných podmienkach informačnej spoločnosti sa plagiátorstvo najčastejšie objavuje v oblasti textových dokumentov,